

Dr Vladimir Rašković: „OSNOVI SOCIOLOGIJE“

treće dopunjeno izdanje, „Savremena administracija“, Beograd, 1964. god.

Za poslednje tri godine izašla su tri izdanja udžbenika profesora Vladimira Raškovića, „Osnovi sociologije“, namenjenog studentima ekonomskih fakulteta, za koji je i sam autor rekao, još u predgovoru prvom izdanju, da je privremen.

Ovaj udžbenik sociologije došao je, posle nekoliko već izdatih univerzitetskih udžbenika za isti predmet na raznim fakultetima. Mnogi od tih udžbenika se, pored ostalog, razlikuju i po svojoj metodologiji, tako da je predmet metodologije u našim univerzitetskim udžbenicima sociologije bio posebno rasmatran na radnom savetovanju sociologa (referat sa ovog savetovanja „Metodologija u našim udžbenicima sociologije“ profesora Ante Fijamenga objavljen je u časopisu „Sociologija“, br. 2 od 1961. godine).

Pisac je sistematizaciju svog udžbenika zasnovao na marksističkoj teoriji društva i društvenog razvoja. On je uspeo da koncizno i slikovito, kroz izlaganje osnovnih stavova opšte sociologije, iznese sve elemente koje su klasici marksizma razradili i čijom razradom omogućili sociologiji da se razvije kao stvarna nauka.

U prvom delu svog udžbenika („Pojam ljudskog društva“), pristupajući određivanju pojma ljudskog društva, pisac prihvata onakvo pojmovno određivanje društva, kako ga je odredio Marks u radu „Dohoci i njihovi izvori“, tj. „da celokupnost odnosa, u kojima se nosioci proizvodnje nalaze naspram prirode i međusobno, odnosi u kojima oni proizvode, ta celokupnost upravo i jeste društvo, posmatrano sa stanovišta njegove ekonomske strukture“. Polazeći od ovakvog pojmovnog određivanja ljudskog društva, pisac u tom kontekstu izlaže nastanak ljudskog društva i odnos društva i prirode.

U ovom delu pisac izlaže u osnovnim crtama i ostale teorije građanske sociologije o pojmu ljudskog društva (mehanističke, biologicističke, psihologističke, teorije formalne i deskriptivne sociologije). Sve one — kaže pisac — mogu se svesti na zajednički imenitelj: da su nenaučne teorije u svojoj suštini i da su kao takve suprotne marksizmu.

U drugom delu udžbenika („Razvitak ljudskog društva“), pisac izlaže razvitak društva. Polazeći od nesumnjive činjenice, da se društvo kreće, pisac počinje izlaganje problema pokretačkih snaga razvitka društva. On prvo čini osvrt na nenaučne teorije, teorije koje su suprotne marksizmu, o pokretačkim snagama razvitka društva, a zatim izlaže marksističku koncepciju pokretačkih snaga. Proizvodne snage i proizvodni odnosi, tj. njihov odnos, što se odražava u postojanju klasa i klasnih odnosa, čini pokretačke snage razvitka društva. Pisac izlaže pojam klasa, nastanak klasa, podvlači razliku između osnov-

nih i sporednih klasa, itd. Kroz tretman klasa i klasne borbe, pisac razmatra sve ostale sociološke probleme.

U trećem delu udžbenika („Društvena svest“) pisac daje pojmovno određivanje društvene svesti, njenu uslovljenost i određenost društvenim bićem. Potom se daje pregled posebnih oblika društvene svesti: religije, morala, filozofije, nauke i umetnosti. Na kraju ovog dela pisac određuje pojam društvenog bića i odnos društvenog bića i društvene svesti.

U četvrtom delu („Kratki pregled društveno-ekonomskih formacija“), pisac daje pregled društveno-ekonomskih formacija. Izlaganje o svakoj društveno-ekonomskoj formaciji, mada kratko po obimu, predstavlja jednu celinu. Prvo se daje ekonomska osnova formacije, osnovne i sporedne klase, oblici klasne borbe i oblici društvenog života. Potom se izlaže nadgradnja, tj. pravno-politička nadgradnja i oblici društvene svesti u dotičnoj formaciji. Iz razumljivih razloga, posebna pažnja je poklonjena kapitalizmu, pa je ova društveno-ekonomska formacija obrađena na većem prostoru, uz posebno isticanje osnovnih protivurečnosti koje postoje u kapitalizmu i koje neminovno dovode do socijalizma.

U posebnom odeljku posvećenom problemima prelaznog perioda od kapitalizma ka socijalizmu, pisac je u trećem izdanju svoga udžbenika posvetio veću pažnju razradi problema prelaznog perioda nego što je to bio slučaj u prethodnim izdanjima. Pre svega, on osnovne društvene suprotnosti i protivurečnosti prelaznog perioda deli na dve grupe, na protivurečnosti koje evoluiraju iz prethodne društvene ekonomske formacije i protivurečnosti koje nastaju u samom prelaznom periodu. Potom se autor zadržava na protivurečnostima koje nastaju u samom prelaznom periodu i kao osnovne takve protivurečnosti razrađuje, protivurečnosti novonaraslih i razvijajućih društvenih potreba i društveno-ekonomskih i nacionalno-prirodnih mogućnosti, protivurečnosti između razvijenih i nerazvijenih krajeva i područja, protivurečnosti između starog i novog, između svestranog stvaralaštva radnih ljudi i birokratskog rutinerstva u odnosima ljudi.

Posebno mesto u ovom odeljku posvećeno je radnom čoveku i njegovoj ličnosti u socijalizmu, i ističe se da „za čoveka (radnog čoveka) i društvo (socijalističko društvo), postaju sve karakterističniji faktori koji ih integriraju a ne razdvajaju, i koji ih sjedinjuju na adekvatnim interesima organske povezanosti odnosa opštih, posebnih i pojedinačnih obaveza, prava, dužnosti i interesa“ (str. 243).

Pisac posebno obrađuje pitanje klasnih promena posle socijalističkih revolucija i neke osobenosti društvene svesti u prelaznom periodu. Kao posebno pitanje prelaznog perioda pisac obrađuje specifičnost države u prelaznom periodu i nacionalno pitanje.

Oblicima učešća radničke klase u upravljanju proizvodnjom u savremenom društvu, pisac posvećuje posebnu pažnju. Naš vek, kaže pisac, karakteriše se ne samo epohalnim dostignućima u prirodnim naukama (fizici i tehnologiji pre svega) i ne samo u promenama u opštim odnosima društvenih snaga, u strukturi društva, nadmoćnosti progresivnih kretanja i stremljenja, već i promenama koje snažno zadiru u suštinu društvenih odnosa, u odnose proizvodnje, kroz učešća neposrednih proizvođača u njenom upravljanju. Pisac izlaže oblike i obim učešća proizvođača u upravljanju proizvodnjom u kapitalističkom svetu i navodi razloge koji su doveli do uvođenja ovih oblika, kao i svu ograni-

čenost ovog „upravljanja“ koja proizlazi iz privatne svojine. Učinjen je osvrt i na začetke radničkog upravljanja u zemljama istočne Evrope.

Posebno mesto u udžbeniku ima radničko upravljanje u našoj zemlji, društveno-ekonomski uslovi za njegovo uvođenje, pravna osnova i struktura upravljanja. Ovo je prvi udžbenik sociologije kod nas, koji je na ovakav način izložio probleme radničkog upravljanja u našoj zemlji.

U ovom izdanju obrađena je i porodica, što nije bio slučaj u prethodnim izdanjima. Pisac je izložio istorijski razvoj porodice, osnovne tipove porodica, i osnovne karakteristike i probleme porodice u savremenom društvu.

Na kraju knjige dat je aneks nekih osnovnih socioloških problema našeg društva, da bi se omogućilo studentima da se orijentišu na izradu seminarskih i diplomskih radova iz ove oblasti.

Dva pitanja u udžbeniku nisu obrađena. Naime, pisac nije obradio pravno-političku nadgradnju, a u skućenom obliku je obrađen metod sociologije. Međutim, kako i sam pisac podvlači u predgovoru, udžbenik je pisan po programu ovog predmeta na Ekonomskom fakultetu u Beogradu, pa bi se primedba pre odnosila na program, nego na pisca, jer je knjiga pisana prvenstveno za studente ekonomije po programu Ekonomskog fakulteta u Beogradu.

Ono čime se ovaj udžbenik razlikuje od ostalih udžbenika sociologije jeste slikovito i koncizno izlaganje kroz osnovne stavove opšte sociologije stavova koje su klasici marksizma razradili u oblasti društva i čijom su razradom omogućili sociologiji da se razvije kao nauka, a pre svega izlaganje čitavog materijala kroz izlaganje o klasama i klasnim odnosima, koje čini ugaoni kamen ovog udžbenika.

Drugo čime se ovaj udžbenik karakteriše jeste posvećivanje dovoljno pažnje savremenom društvu uopšte, i našem savremenom jugoslovenskom društvu, čime se studentima omogućuje da opšte sociološke kategorije povežu sa svakodnevnim životom, a znanja koja stiču učeći sociologiju koriste za razumevanje savremenih zbivanja u društvu.

Danilo Ž. MARKOVIĆ